

Kurdybacha, Łukasz

"Twórczość dla dzieci i młodzieży Klementyny z Tańskich Hoffmanowej", Izabela Kaniowska-Lewańska, Opole 1964 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 9, 188-189

1966

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Izabela Kaniowska-Lewańska, TWÓRCZOŚĆ DLA DZIECI I MŁODZIEŻY KLEMENTYNY Z TAŃSKICH HOFFMANOWEJ. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu, seria B: Studia i Rozprawy nr 6. Opole 1964, s. 222+2.

Jakkolwiek nauka nasza, mimo wielu prób podejmowanych od czasów pozytywizmu, nie posiada dotychczas nowoczesnego i wyczerpującego obrazu rozwoju literatury dla dzieci i młodzieży, to jednak ukazujące się w ostatnich latach rozprawy, omawiające twórczość w tej dziedzinie wybitniejszych pisarzy, zbliżają nas niewątpliwie do oczekiwanej syntezy. Poważnym krokiem na tym polu jest rozprawa Kaniowskiej-Lewańskiej, odznaczająca się dużą erudycją, głębokim znawstwem przedmiotu oraz wysiłkiem samodzielnego i nowoczesnego spojrzenia na omawiane już wielokrotnie przez różnych badaczy problemy. Do najlepszych rozdziałów studium Kaniowskiej-Lewańskiej należy rozdział wstępny, przedstawiający sytuację literatury dla dzieci i młodzieży przed rozpoczęciem pierwszych kroków literackich Tańskiej. Autorka nie tylko wydobywa wszystkie popularne w Polsce XVIII w. prace pani de Genlis, Beaumont, Campego, Weissa, Berquina, Jakuba Dzwonkowskiego, Józefa Wybickiego i wielu innych, ale daje trafne na ogół oceny ich twórczości oraz wpływów tej twórczości na wychowanie dzieci. Jest to niewątpliwie jeden z najlepszych w naszym dotychczasowym dorobku obraz rozwoju literatury wychowawczej dla dzieci w okresie polskiego oświecenia.

Życie i działalność Klementyny z Tańskich Hoffmanowej przedstawia autorka wyczerpująco i oryginalnie. Na szczególne podkreślenie zasługują uwagi o mieszczańskie genealogii Tańskiej oraz o jej powiązaniach z dworami wybitnych magnatów, przede wszystkim z Puławami Czartoryskich. Te dwa środowiska, o sprzecznych często ideach i dążeniach, przyczyniły się niewątpliwie do ostatecznego ukształtowania się poglądów Tańskiej, które można bez trudu podzielić na postępowe i konserwatywne, czy nawet w niektórych wypadkach wsteczne. Jak wynika wyraźnie z przytoczonych przez autorkę wypowiedzi Klementyny Tańskiej, wyznawała ona w dziedzinie życia społecznego postępowe poglądy mieszczańskie, ceniła kupców i rzemieślników, brała w obronę chłopów, wskazywała na ich różnorodne zalety moralne, podnosiła wysoko ich pracę, krytykowała ich wyzysk. Ale pod wpływem *Pielgrzyma z Dobromila* Czartoryskiej, czy też bezpośrednio atmosfery Puław, spod której nigdy nie potrafiła się wyzwolić, nie dopuszczała nawet myśli o jakimkolwiek oporze chłopów przeciw niesprawiedliwości losu, lecz szerzyła kult patriarchalnej władzy pana na wsi, podkreślała jego rzekomą dobroć. Solidarne współdziałanie pokrzywdzonych i krzywdzących było ideą całego życia Tańskiej-Hoffmanowej. Swoimi utworami literackimi usiłowała tę ideę wpoić w młodzież.

Pod wpływem atmosfery dworów magnackich ukształtowały się też poglądy Tańskiej na religię i na uzależnione całkowicie od niej wychowanie moralne. Mimo że Kaniowska-Lewańska przytacza kilka wypowiedzi Tańskiej, które zdają się wskazywać, że traktowała ona religię przede wszystkim jako zbiór norm i wska-

zań moralnych, nie zaprzeczają one jednak wcale, że normy te były zacofane, a wychowane według nich dziewczęta nie mogły swoją działalnością torować drogi postępowi ani w życiu rodzinnym, ani społeczno-politycznym.

Mimo obszernych rozdziałów książki, przedstawiających twórczość beletrystyczną Tańskiej, jej pracę publicystyczną i „opracowania religijne”, nie wynosimy z ich lektury wyraźnego obrazu poglądów autorki *Pamiętki po dobrej matce* na religię i jej rolę w wychowaniu.

Kaniowska-Lewańska wypowiada wprawdzie przy różnych okazjach wiele myśli i spostrzeżeń na ten temat, ale czyni to jakby mimochodem, na tle interesujących uwag o wartościach literackich poszczególnych utworów, o ich genezie itp., a nie opiera się na głębokiej analizie wywodów Tańskiej-Hoffmanowej. Brak tej analizy sprawia, że po uważnym przeczytaniu książki zamyka się ją z uczuciem jakby niedosytu, z przekonaniem, że to nie jest jeszcze ostatnie słowo, zwłaszcza jeśli idzie o rolę Tańskiej w dziejach polskiego wychowania.

Konstrukcja końcowych rozdziałów nasuwa wątpliwości natury dyskusyjnej. Po szczegółowym i wyczerpującym omówieniu III rozdziału pt. *Pamiętka po dobrej matce* autorka przedstawia kolejno w następnych rozdziałach beletrystykę dla dzieci, powieści dla młodzieży, opracowania religijne i *Rozrywki dla dzieci*. Słuszność tego podziału nasuwa wątpliwości, ponieważ beletrystykę dla dzieci zawierają również *Rozrywki*, w których jest także sporo artykułów zasługujących na nazwę „opracowań religijnych”. Zastosowana w pracy konstrukcja pociąga za sobą konieczność powracania do omówionych już zagadnień. Ponadto omawianie problematyki utworów, nie w chronologicznym porządku ich powstania, łączy się zazwyczaj z odrywaniem ich od warunków, które je zrodziły, i prowadzi do omawiania ich problematyki w izolacji od otaczającego je życia.

Mimo tych dyskusyjnych zresztą zastrzeżeń praca Kaniowskiej-Lewańskiej przedstawia dużą wartość. Każdy rozdział przynosi wiele nowych wiadomości, błyszczą erudycją i głęboką wiedzą autorki. Często nawet pozornie drobne stwierdzenia i wydobyte przez autorkę z zapomnienia fakty posiadają wielkie znaczenie zarówno dla poznania działalności Tańskiej, jak i dla jej czasów.

Łukasz Kurdybacha

Klaus Schaller, DIE PÄDAGOGIK DES JOHANN AMOS COMENIUS UND DIE ANFÄNGE DES PÄDAGOGISCHEN REALISMUS IM 17. JAHRHUNDERT — Quelle & Meyer Heidelberg 1962, s. 539, 13 tablic.

Autor podjął w swojej pracy habilitacyjnej, przedstawionej Wydziałowi Filozoficznemu Uniwersytetu w Moguncji, ambitne zadanie omówienia działalności pedagogicznej wielkiego Czecha na szerokim tle jego koncepcji filozoficznej. Uważa on, że dotychczasowa historiografia uwzględniła przede wszystkim zasługi Komeńskiego dla praktycznej pedagogiki głównie na podstawie jego popularnych dzieł z *Wielką dydaktyką*, *Orbis pictus* i podręcznikami do nauki języków na czele, natomiast pominięła dzieła, które tworzył pod koniec swego pracowitego życia — mianowicie dzieła pansoficzne. Właśnie w tych dziełach, zdaniem Schallera, przejawia się światopogląd tego wybitnego pedagoga, centrum jego myślenia i jego działalności pisarskiej. Nie byłoby — jak pisze autor we wstępie — książki *Janua linguarum* bez *Janua rerum* i *Triertium catholicum*, nic nie znaczyłaby *Wielka dydaktyka*, gdyby nie uwzględnić *Consultatio catholica*, prace, które dopiero po